

ÇEVRE VE TEKNOLOJİ: ULUSLARARASI POLİTİKALAR

Ahsen SAÇLI

Bu kitabın yayın hakkı PHOENIX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Çevre ve Teknoloji: Uluslararası Politikalar

Yazar: Ahsen Saçlı

Editör: Ertan Akkaş

Kapak Tasarımı ve Sayfa düzeni: Buse Dilara Dirim

Şubat 2024, Ankara

© Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

ISBN No: 978-625-6586-13-0

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47381

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514. Cad.

No: 23-25 Yenimahalle/ANKARA

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

ÇEVRE VE TEKNOLOJİ:
ULUSLARARASI POLİTİKALAR

Anneme ve Babama

SUNUŞ

1881 yılında Fransa'da bir spor müsabakasında söylenen "Citius Altius Fortius" sözleri "daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü" anlamına gelmektedir. Daha sonraki yıllarda Olimpiyatların sloganı olan bu sözler teknolojik gelişmeleri son derece iyi anlatmaktadır. İnsanın sonsuz ilerleme tutkusuyla, doğaya hükmetme konusundaki hırsını anlatan bu sözlere, 2021 yılında Olimpiyat Komitesi "birlikte" anlamına gelen "Communiter" sözünü ilave etmiştir. Bu söz tam da teknolojinin geliştirilmesi konusundaki hırsıyla hareket eden insanın doğaya hâkim olmak konusunda aşırıya kaçmasının sonucunda yaşadığı yaşamsal öneme sahip olan çevre sorunlarıyla ancak "birlikte" hareket ederek üstesinden gelinebileceğini anlatmaktadır. Bu kitabın bütününde görüleceği gibi çevre sorunlarının en büyük nedeni, bilim ve teknoloji alanında gerçekleştirilen ilerlemeler ile bunların sorumsuzca aşırı kullanımından kaynaklanmaktadır. Ayrıca ilerleyen bölümlerde çevre sorunlarının sınırsız olduğu, ulus devlet sınırlarını doğal bir şekilde gözenekli hale getirdiği konusundan söz edilerek birlikte dayanışma ile çevre sorunlarının üstesinden gelinebileceği konusu açıklanacaktır.

Sonuç olarak 21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bıraktığımız bugünler hem çevre hem de teknoloji açısından önemli gelişmelerin yaşandığı günlerdir. Çevre açısından özellikle iklim değişikliği sorunu tüm dünyayı etkisi altına almış durumdadır. Bilim ve teknoloji alanında ise yapay zekâ dünya gündeminde önemli bir yer tutmakta, yanı sıra özellikle teknoloji alanında çok fazla gelişme gerçekleştirilmektedir. Bilgi birikerek büyür ve burada bilginin katlanma hızı çok önemlidir. Önceleri bilginin katlanma hızı yüzyıllarla ifade edilirken 2000'li yıllara gelindiğinde süre 8 yıla inmiştir. 2020 yılı verilerine göre 12 saate kadar düşmüştür. 2024 yılında saatlerle ifade edilen bilginin katlanma hızıyla, giderek daha da hızlanan ve biriken bilgi inanılmaz bir hızla yeni bilgiler üretmeye devam etmektedir. Dünya nüfusunun %62'sinin cep telefonu kullandığı, %65'inin internet kullandığı bir dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin de çok hızlı gerçekleştirilmesi şaşırtıcı bir durum değildir. Bu kitap 2010 yılında tamamlanan bir doktora tezinin birkaç bölümünden üretilmiştir. Ancak bilginin bu kadar hızlı katlanması nedeniyle kitabı 2010 yılına kadar olan gelişmelerle sınırlandırmak zorunlu hale gelmiştir. Çünkü 2011 yılında gerçekleştirilen Hannover fuarında başladığı ifade edilen Endüstri 4.0 ile birlikte gelişmelerin aşırı hızlandığı bir noktadan bakınca kita-

bın ebatları konusu sorun olacaktı. Dolayısıyla 2010 sonrası çevre ve teknoloji politikaları ile uluslararası alana yansımalarının aynı formatla ikinci bir kitapta ele alınması zorunlu hale gelmiştir. Sonuç olarak gündemin önemli parçalarının tarihsel gelişimini de içeren şekilde düzenlediğimiz bu kitabın sizler için oldukça aydınlatıcı ve faydalı olmasına özen gösterilmiştir. Keyifli okumalar dilerim.

Sevgi ve Saygılarımla
Doç. Dr. Ahsen SAÇLI
Şubat 2024
Ankara

TEŞEKKÜR

Benim teőekkürüm öncelikle anneme ve babama...

Onların emekleri, sabrı, destekleri inanılmaz gerçekten... Sonsuz Őükürlerim, sonsuz teőekkürlerim ve sonsuz minnetimle ...

Tabii ki zor zamanlarımda yanımda olan benden sevgilerini, yardımlarını, desteklerini esirgemeyen kardeşlerime ve onların eşlerine, yeğenlerime sonsuz Őükür, minnet ve teőekkürlerimle...

Kişisel tarihimde yaşamın bana sunduğu bir dönüm noktasına geldiğim zamanda beni akademisyenliğe yönlendiren, doktora başlamamda ve tezi hazırlamamda desteklerini esirgemeyen ve her zaman destekleyen Prof. Dr. Kemal Görmez hocama, tezimin başlığından, hipotezlerine kadar hepsini tespit edip beni iyi bir tez nasıl yazılır konusunda daima yönlendiren, destekleriyle her zaman yanımda olan Prof. Dr. Ayşegül Mengi hocama ve çevre konusunu bana öğreten, her zaman desteğini hissettiğim Prof. Dr. Nesrin Algan hocama sonsuz teőekkürlerimi sunarım. Ayrıca beni yetiştiren hocalarımla hocası ve benim hocam olması onuruna eriştiiğim, bu kitabın önsözünü yazma nezaketini gösteren Prof. Dr. Ruşen Keleş hocama da sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Beni yetiştiren tüm hocalarıma en içten sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Doç. Dr. Ahsen SAÇLI

Şubat 2024

Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
TEŞEKKÜR	9
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM: ÇEVRE VE TEKNOLOJİ	31
1. Çevre	31
1.1. Çevre Kavramı	32
1.2. Çevre Kavramının Önem Kazanması	34
1.3. Çevre Sorunları.....	36
2. Teknoloji	42
2.1. Teknoloji Kavramı ve Önemi	44
2.2. Teknoloji Çeşitleri.....	46
2.3. Teknoloji Geliştirme Safhaları	52
İKİNCİ BÖLÜM: ÇEVRE VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ	55
1. Çevre Bilimi Açısından Teknoloji	55
1.1. Çevre Felsefesine Göre Teknoloji.....	59
1.1.1. İnsanmerkezli Çevre Etiği Açısından Teknoloji	59
1.1.2. Çevremerkezli Çevre Etiği Açısından Teknoloji.....	63
1.2. Çevre–Teknoloji İlişkisinde Bağımlılık	68
1.2.1. İnsan–Teknoloji Bağımlılığı	68
1.2.2. Çevre–Teknoloji Bağımlılığı	70
2. Çevre Sorunlarında Teknolojinin Rolü	71
2.1. Gelişmişlik–Az gelişmişlik ve Teknoloji.....	73
2.2. Eski ve Kirlletici Teknolojilerin Az Gelişmiş Ülkelere Transferi	77
2.3. Küreselleşme ve Teknoloji	85
3. Çevre Korumada Teknolojinin Rolü	96
3.1. Çevre Teknolojileri ile İlgili Olarak Kullanılan Bazı Teknoloji Kavramları	97
3.2. Çevre Kirliliği ile İlgili Olarak Geliştirilen Çevre Teknolojileri.....	103
3.2.1. Çevre Kirliliğini Azaltmak İçin Geliştirilen Teknolojiler	104
3.2.2. Çevre Kirliliğini Önlemek İçin Geliştirilen Teknolojiler.....	106
3.2.3. Temiz Üretim	107
3.3. Yeni ve Temiz Teknolojilerin Geliştirilmesi.....	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSLARARASI ÇEVRE POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE

TEKNOLOJİ POLİTİKALARI	115
1. Uluslararası Çevre Politikaları	115
1.1. Uluslararası Çevre Politikalarının Ortaya Çıkması	118
1.2. Uluslararası Çevre Politikalarının Kurumsallaşması	125
2. Teknoloji Politikası	126
2.1. Teknoloji Politikası Geliştirme Stratejileri	132
2.2. Teknoloji Politikasının Araçları	139
2.2.1. Teknoloji Politikaları Çerçevesinde Ar-Ge Çalışmaları	140
2.2.2. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Patent Uygulaması.....	144
2.3. İnovasyon Sistemi	150
3. Uluslararası Çevre Politikaları ve Teknoloji Politikaları	156
3.1. Uluslararası Çevre Politikaları Çerçevesinde Gerçekleştirilen Konferanslar, Antlaşmalar ve Teknoloji.....	159
3.1.1. 1972 Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı	159
3.1.2. 1973 Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Sözleşme-MARPOL Sözleşmesi.....	161
3.1.3. 1985 Viyana Ozon Tabakasının Korunması Sözleşmesi	162
3.1.4. 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü.....	163
3.1.5. 1990 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Londra Değişikliği	164
3.1.6. 1989 Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi.....	164
3.1.7. 1992 Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı	165
3.1.8. 1992 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	168
3.1.9. 1994 Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme ile Mücadele için Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	170
3.1.10. 1992 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.....	171
3.1.11. 1997 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Yönelik Kyoto Protokolü	173
3.1.12. 1997 Rio+5 Birleşmiş Milletler Zirvesi	174
3.1.13. 2000 Milenyum (Binyıl) Zirvesi	175
3.1.14. 2002 Johannesburg Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi	176
3.2. Sürdürülebilir Gelişme ve Teknoloji Politikaları	177
3.3. Çok Uluslu Şirketler ve Teknoloji Politikaları.....	181
3.4. Teknoloji Transfer Politikaları	187
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	193
ŞEKİLLER VE TABLOLAR.....	199
KISALTMALAR	201
KAYNAKÇA	203

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında, insanoğlu toplum yaşamının her alanındaki yeni gelişmelere uyum sağlamak ya da olumsuz etkilenmeler karşısında direnebilmek için çaba harcamak zorunda kalıyor. Doğal ve kültürel zenginlikleriyle çevre, ya da daha geniş bir anlatımla ekosistem, teknolojik gelişmelerden en çok zarar görme olasılığı bulunan ortamların başında geliyor. Hiç kuşku yok ki, teknolojik gelişmenin sağladığı olanakları hakkıyla kullanmak yönünden insanoğluna büyük sorumluluklar da düşmektedir. Bu sorumluluğun gereklerini, rant yaratma ve paylaşırma gibi bencil güdülerle yerine getirmekten kaçınan bireyler, sürdürülebilir gelişme bağlamında çevreye karşı suç işlemiş olmaktadır.

Ne yazık ki, devletlerin de, resmi politikalarına yansıtıkları benzer tutumlar sonucunda çevresel değerler sahipsiz kalabilmektedir. Bir insan hakkı olan çevre hakkının bireylere ve devletlere aynı zamanda bir sorumluluk da yüklediğini görmezden gelenler karşısında, başta Birleşmiş Milletler Örgütü olmak üzere kimi uluslararası kuruluşların çok sayıda uluslararası hukuk belgelerine yansıtıkları kurallar gereği gibi uygulanabilirse, bundan bir bütün olarak insanlık ve gelecek kuşaklar kazançlı çıkacaktır.

Doç. Dr. Ahsen Saçlı'nın, büyük bir emek ürünü olduğu apaçık olan, elinizdeki Çevre ve Teknoloji: Uluslararası Politikalar kitabında konu bütün ayrıntılarıyla incelenmekte ve yapılması ve yapılmaması gerekenler vurgulanmaktadır. Böylesine önemli bir konuyu, ulusal ve uluslararası boyutlarıyla ve yetkiyle akademik yaşama kazandırmış olan Doç. Dr. Ahsen Saçlı'yı kutluyorum. Ve umuyorum ki, tüm ilgili taraflar, sorunlara ışık tutan bu kitapta yer alan değerlendirmelerin ışığında tavır ve davranışlarına daha rasyonel nitelik kazandıracaklardır.

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ
19 Şubat 2024, Ankara